PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE – GARANȚIA FUNDAMENTALĂ A DREPTULUI LA LIBERTATEA PERSOANEI

THE PRESUMPTION OF INNOCENCE – THE FUNDAMENTAL GUARANTEE OF THE PERSON'S RIGHT TO LIBERTY

Rodica NICHITA
Universitatea de Stat din Moldova
Email: r.nichita2012@yandex.com
ORCID ID: 0000-0002-0623-5578

Rodica Racu
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: *Prezumția de nevinovăție poate fi descrisă ca o construcție socială menită a minimiza prejudecățile membrilor corpului social care pot fi generate de simpla punere sub acuzare a unei persoane. În același timp, din punct de vedere juridic, prezumția de nevinovăție este o garanție procesuală și, totodată, un drept fundamental al persoanelor.*

Prezumţia nevinovăţiei, prevăzută de art. 21 din Constituţia Republicii Moldova[1], art. 375 Cod contravenţional[2], art. 8 Cod de Procedură Penală[3], art. 6 § 2 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului[4], reprezintă unul dintre aspectele procesului echitabil într-un caz contavenţional sau penal. După cum s-a remarcat în literatura de specialitate [4, p.16], „componentă esențială a libertății individuale și a garantării siguranței persoanei, prezumția de nevinovăție este una din cele mai puternice garanții ale demnității și libertății umane”.

Acesta este principiul pe care actuala reglementare contravențională și procesual penală (art. 375 Cod contravențional, art. 8 Cod de procedură penală) îl instituie cu privire la prezumția de nevinovăție, ca aplicare în timp a principiului nemo praesumitur malus nissi probetur („nimeni nu este prezumat vinovat dacă nu este dovedit vinovat”).

A fost și este extrem de important ca legiuitorul să stabilească la nivel național, fără echivoc, că atâta timp cât vinovăția unei persoane suspectate sau a unui acuzat nu a fost dovedită prin lege (adică printr-o hotărâre penală definitivă), autoritățile publice. ar trebui să se abțină de la prezentarea acestor categorii de persoane ca fiind vinovate și/sau de la a crea impresia că persoanele în cauză sunt vinovate.

Cuvinte cheie: *prezumție de nevinovăție, drept fundamental, directivă europeană, principiu constituțional de bază, demnitate umană, libertate umană, persoană suspectată, persoană acuzată, procedură penală*

Abstract: *The presumption of innocence can be described as a social construction meant to minimize the prejudices of the members at the social body, that can be generated by the simple accusation of a person. At the same time, from a legal point of view, the presumption of innocence is a procedural guarantee and, at the same time, a fundamental human right.*

The presumption of innocence, provided by art. 21 of the Constitution of the Republic of Moldova [1], art. 375 Contravention Code [2], art. 8 Code of Criminal Procedure [3], art. 6 § 2 of the European Convention on Human Rights [4], is one of the aspects of a fair trial in a criminal case. As noted in the literature [4, p.16], "the essential component of individual freedom and the guarantee of personal safety, the presumption of innocence is one of the strongest guarantees of human dignity and freedom."

This is the principle that the current regulation on criminal offenses and criminal proceedings (art. 375 of the Criminal Code, art. 8 of the Code of Criminal Procedure) establishes regarding the presumption of innocence, as a timely application of the principle nemo praesumitur malus nissi probetur (“no one he is presumed guilty if he is not found guilty”).

It has been and is extremely important for the legislature to establish at the national level, unequivocally, that as long as the guilt of a suspect or an accused has not been proved by law (ie by a final criminal judgment), the public authorities. it should refrain from presenting these categories of persons as guilty and / or from creating the impression that the persons concerned are guilty.

Keywords: *presumption of innocence, fundamental right, european directive, basic constitutional principle, human dignity, human freedom, suspected person, accused person, criminal procedure*

Introducere

„Orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăţiei sale printr-o hotărâre penală definitivă” – hotărâre care, desigur, trebuie să fie pronunţată de către o instanţă de judecată imparţială şi independentă, pe baza unui probatoriu complex, administrat (onus probandi) exclusiv în scopul aflării adevărului şi al justei soluţionări a cauzei. Acesta este principiul pe care actuala reglementare procesual penală [art. 8 C. pr. pen.] îl instituie prin raportare la prezumţia de nevinovăţie, ca o aplicare peste timp a principiului **nemo praesumitur malus nisi probetur** („nimeni nu este presupus vinovat, decât dacă este dovedit”).

Drept fundamental al persoanei (consacrat atât de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene şi de Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, cât şi de Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice şi Declaraţia Universală a Drepturilor Omului), principiu de bază constituţional [art. 21 din Legea fundamentală statuează şi consacră că „până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul uni proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale”] şi drept procesual penal care se circumscrie principiului statului de drept, **prezumţia de nevinovăţie este legată în mod direct de principiile aflării adevărului, al caracterului echitabil al procesului penal şi al garantării demnităţii şi libertăţii umane.**

Rezultate

Ideea nevinovăţiei persoanei, atât timp cât nu s-a pronunţat împotriva sa o hotărâre judecătorească de condamnare, îşi are origini destul de îndepărtate, coborând până la Magna Charta Libertatum (1215), apoi instituită pentru prima dată ca regulă de drept în secolul al XVIII-lea în legislaţia SUA şi apoi în Declaraţia Drepturilor Omului şi Cetăţeanului din anul 1789, care în art. 9 a statuat că „orice om trebuie considerat nevinovat până la probarea culpabilităţii sale”.

Deşi Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale este principalul instrument internaţional în domeniul drepturilor omului ce are drept scop apărarea unui larg spectru de drepturi civile şi politice, constituind în acelaşi timp un contract cu forţă juridică obligatorie pentru părţile contractante şi instituind un sistem de control privind realizarea acestor drepturi în cadrul statelor, pentru prima dată prezumţia de nevinovăţie a fost indicată pentru prima dată în legislaţia SUA şi apoi formulată în Declaraţia Drepturilor Omului şi Cetăţeanului de la 1789.

Prezumţia de nevinovăţie este înscrisă în principalele reglementări internaţionale şi regionale privind drepturile omului la care Republica Moldova este parte, cum ar fi, de exemplu: art. 11 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului [6], cu recomandarea să fie inserată în legislaţiile naţionale ale statelor; art. 14, pct. 2 al Pactului Internaţional asupra Drepturilor Civile şi Politice (1966) [5]; art. 6, § 2 al Convenţiei Europene a Drepturilor Omului (1950).

Anterior recunoaşterii sale în calitate de regulă de drept, respectivul principiu presupunea că o persoană era considerată vinovată şi putea fi impusă să-şi demonstreze nevinovăţia, însă odată recunoscută regulă de bază a procesului penal modern, dovedind o relaţie deosebită cu principiul procesului penal echitabil, întrucât este destinat să protejeze individul faţă de autorităţile publice, şi în coroborare cu principiul „actori incumbit probatio”, în virtutea sa, principiul de nevinovăţie prezumă că cel împotriva căruia a fost declanşată urmărirea penală este prezumat nevinovat, până la dovedirea nevinovăţiei sale în proces public, cu asigurarea garanţiilor dreptului de apărare.

Altfel spus, cel care acuză are obligaţia dovedirii învinuirii aduse, iar organelor judiciare li se impune obligaţia de a respecta riguros cerinţa potrivit căreia nici o persoană nu poate fi urmărită penal şi trasă la răspundere decât pe bază de probe obţinute legal şi în conformitate cu procedura prevăzută de lege.

Întru respectarea art. 11 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, legislatorul moldovean a consfinţit în textul art. 21 al Constituţiei Republicii Moldova, principiul potrivit căruia „orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăţia sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public în cazul căruia i s-au asigurat toate garanţiile necesare apărării sale,” iar prin stipulările de la art. 8, Cod de Procedură Penală, „vinovăţia persoanei poate fi constatată doar printr-o hotărîre judecătorească de condamnare definitivă.”

Potrivit Dicţionarului juridic penal [7], prezumţia este considerată concluzia logică pe care legea sau organul judiciar o desprinde cu privire la existenţa unui fapt necunoscut şi care nu poate fi dovedit în mod direct sau este greu de probat, din stări sau împrejurări de fapt cunoscute.

Funcţionalitatea prezumţiei de nevinovăţie este mult mai largă decât aspectele faptice legate de probaţiune, care se manifestă în câteva direcţii principale:

1. Prezumţia de nevinovăţie garantează protecţia persoanelor în procesul penal împotriva arbitrarului în stabilirea şi tragerea la răspundere penală. Ceea ce dreptul poate acorda este garanţia juridică prin care asigură că nimeni nu va fi tras la răspundere penală şi sancţionat discreţionar, iar atunci când este învinuit de săvârşirea unei infracţiuni se va urma o procedură juridică prin care să se stabilească vinovăţia lui.

2. Prezumţia de nevinovăţie stă la baza tuturor garanţiilor procesuale legate de protecţia persoanei în procesul penal. În raporturile penale trebuie să se acorde protecţie juridică învinuitului sau inculpatului, în aşa fel încât acesta să nu fie pus în inferioritate nici faţă de organele judiciare şi nici faţă de părţi.

3. Prezumţia de nevinovăţie este strâns legată de aflarea adevărului şi dovedirea corectă a împrejurărilor de fapt ale cauzei, în aşa fel încât vinovăţia să fie stabilită cu certitudine. Acest principiu are o deosebită importanţă teoretică şi numeroase implicaţii practice legate de administrarea şi aprecierea probelor [7].

O importanţă deosebită pentru consolidarea prezumţiei de nevinovăţie a avut-o consacrarea sa în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948. Art.11 al Declaraţiei inserează prezumţia de nevinovăţie, şi anume: „Orice persoană învinuită (acuzată) a fi săvîrşit o infracţiune este prezumată nevinovată atîta timp cît şi vinovăţia sa nu a fost stabilită (dovedită) într-un proces public cu asigurarea garanţiilor necesare apărării dovedită.” A fost o reacţie a comunităţii internaţionale, care avea în memorie crimele de război, crimele contra păcii şi crimele contra umanităţii comise sub regimul hitlerist, organizate de căpeteniile naziste şi înfăptuite de cei care au stat pe banca acuzării Nurenberg 1945-1946 [6 p. 75].

Aşa cum am constatat, prezumţia de nevinovăţie s-a impus ca o reacţie împotriva regimurilor fasciste, după Al Doilea Război Mondial, pe plan internaţional fiind inclusă în mai multe documente, printre care se numără: Declaraţia Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948 şi Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, adoptat de acelaşi forum la 16 decembrie 1966 etc. În 1950, în baza Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, membrii Consiliului Europei au adoptat Convenţia pentru Apărarea Drepturilor şi Libertăţilor Fundamentale ale Omului, prezumţia de nevinovăţie fiind prevăzută în art. 6 pct. 2 al acesteia [4]. În unele ţări se consideră că semnarea convenţiilor în care se recunoaşte că prezumţia de nevinovăţie are rolul de drept fundamental şi, de regulă, a procesului penal, echivalează cu înscrierea prezumţiei în legislaţia internă, deoarece convenţiile au forţă juridică pentru părţile contractante. În acest sens invocăm doctrina belgiană şi franceză care recunoaşte prezumţia de nevinovăţie ca principiu fundamental.

Prezumţia nevinovăţiei, prevăzută de art. 21 din Constituţia Republicii Moldova, art. 375 Cod contravenţional, art. 8 Cod de procedură penală, art. 6 § 2 din Convenţia Europeană, reprezintă unul dintre aspectele procesului echitabil într-un caz penal. După cum s-a remarcat în literatura de specialitate [4, p.16], „componentă esențială a libertății individuale și a garantării siguranței persoanei, prezumția de nevinovăție este una din cele mai puternice garanții ale demnității și libertății umane”.

Deși referirile la acest concept sunt frecvente nu doar în doctrină, ci și în alte aspecte ale vieții cotidiene, definirea ei nu este un proces tocmai simplu, în principal datorită faptului că nu există un consens cu privire la conținutul ori scopurile sale.

Optând pentru o definiție mixtă, care să încerce a reda cât mai bine nu numai natura juridică a prezumției de nevinovăție, dar și structura sa complexă de garanții, ne vom ralia la definiția potrivit căreia, prezumția de nevinovăție reprezintă acel principiu constituțional de care trebuie să beneficieze o persoană suspectată sau acuzată de săvârșirea unei infracțiuni, în virtutea căruia acea persoană trebuie să fie considerată și tratată ca o persoană nevinovată, beneficiind de dreptul la tăcere și la neautoincriminare, neavând obligații probatorii în procesul penal, pentru susținerea nevinovăției sale, și având, în plus, beneficiul oricărui dubiu rezidual și insurmontabil rezultat în urma activității de probațiune [8].

Pe plan social, prezumția de nevinovăție contribuie la realizarea încrederii ce trebuie să existe între membrii corpului social, care stă la temelia funcționării normale a societății. În acest fel, prezumția de nevinovăție poate fi descrisă inclusiv ca o construcție socială menită a minimiza prejudecățile membrilor corpului social care pot fi generate de simpla punere sub acuzare a unei persoane. În același timp, din punct de vedere juridic, prezumția de nevinovăție este o garanție procesuală și, totodată, un drept fundamental al persoanelor.

În ultima perioadă se observă un fenomen de transformare a contururilor prezumţiei analizate, care alături de alte instituţii ale procedurii penale, trece printr-un vast proces de regândire şi reaşezare, pe alte

temelii, atât la nivel intern, cât și în plan internațional. În peisajul autohton, rolul primordial în acest sens și l-a asumat Curtea Constituțională, care prin unele interpretări şi explicații vine să complinească vidul intern, inclusiv şi în materie de aplicabilitate a prezumţiei de nevinovăţie. Spre exemplu, prin Hotărârea Nr. 27 din 17 noiembrie 2015 [9], în partea ce ţine de pretinsa încălcare a prezumției nevinovăției, Curtea a relevat că aceasta nu are incidență în procedura ridicării imunității unui deputat, deoarece se referă la măsurile sau acţiunile procesuale ce urmează a fi aplicate de către autoritatea competentă, iar nu la vinovăţia ori nevinovăţia deputatului. Curtea a reținut că încuviinţarea Parlamentului nu reprezintă un act procesual penal. Deciziile luate în acest sens de structurile Parlamentului, organe politice prin definiție, sunt astfel decizii de natură politică, și nu judiciară, prin urmare nu este necesar ca acestea să satisfacă aceleași criterii de motivație ca actele procesuale ale organelor judiciare.

Decizia pe care Parlamentul o ia cu privire la cererea formulată în acest sens nu face decât să evalueze dacă solicitarea este făcută cu bună-credinţă, în spiritul loialității instituţionale, şi dacă aceasta vizează fapte de natură să justifice atingerea adusă - prin măsurile menţionate - statutului de parlamentar. O conduită contrară ar încălca atribuțiile exclusive ale puterii judecătorești și principiul separației puterilor în stat. Din această perspectivă, Curtea a conchis că în speță cererea înaintată Parlamentului conține minimul necesar pentru informarea deputaților și nu conduce la substituirea Parlamentului în atributele specifice puterii judecătoreşti, astfel că nu se poate susține încălcarea prezumției nevinovăției [9].

La cele expuse de Curte, putem adăuga că, Parlamentul are obligația de a verifica dacă solicitarea de a ridica imunitatea parlamentară nu urmărește de fapt influențarea din punct de vedere politic a deputatului, constrângerea acestuia la anumite acțiuni sau inacțiuni sau chiar înlăturarea acestuia ca oponent politic.

Într-o altă hotărâre, cu un impact considerabil în ceea ce priveşte abuzurile organelor judiciare în materia arestului preventiv, Curtea a statuat [10]:

Prezumţia de nevinovăţie nu înseamnă însă că pe parcursul procesului penal nu ar putea fi luate măsuri procesuale împotriva celui cercetat. Ceea ce impune acest principiu este, pe de o parte, că arestarea unei persoane nu înseamnă că la sfârşitul procesului aceasta va fi condamnată, ci că este posibilă orice soluţie, inclusiv cea de achitare. Pe de altă parte, atunci când aplică o măsură preventivă, judecătorul nu va pune în discuţie chestiunea privind vinovăţia persoanei bănuite de a fi comis o infracţiune, ci numai dacă sunt probe sau informaţii suficiente din care să reiasă bănuiala că acea persoană a comis acea faptă.

Persoana supusă unei măsuri preventive, în conformitate cu principiul prezumţiei de nevinovăţie, se consideră nevinovată şi trebuie tratată cu nepărtinire şi umanism, în condiţii ce nu cauzează suferinţe fizice sau morale şi nu înjosesc demnitatea persoanei.

În acelaşi timp, Curtea Europeană a stabilit că prezumţia este în favoarea eliberării. Astfel, până la condamnare, persoana trebuie prezumată nevinovată şi scopul esenţial al dispoziţiei articolului 5§3 din Convenţie este de a cere eliberarea sa provizorie odată ce necesitatea continuării detenţiei a încetat (McKay v. Regatul Unit [MC], nr. 543/03, § 41).

La nivel mondial, prezumţia de nevinovăţie suferă un proces de reconsiderare, mai mult sau mai puţin profund, în contextul dezvoltării fenomenelor specifice terorismului şi criminalităţii organizate, în genere. Confruntate cu pericole de o gravitate nemaiîntâlnită, statele au mizat pe instrumente legislative adecvate pentru a răspunde acestor pericole, regândind uneori linia sensibilă de echilibru trasată între drepturile procesuale fundamentale ale suspecţilor şi acuzaţilor, pe de o parte, şi dreptul statului la represiune penală, pe de alta. În acest context, prezumţia de nevinovăţie dobândeşte noi valenţe, noi contururi.

Cercetarea detaliată a prevederilor Convenției Europene şi a Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, două instrumente juridice europene, evidențiază o diferență de abordare în privința prezumției de nevinovăție, pe care art. 6, par. 2 din Convenție o califică drept o garanție specială a procesului echitabil, conferită persoanelor acuzate de comiterea unor infracțiuni, în vreme ce art. 48 alin. 1 din Cartă [11] o individualizează ca drept de sine-stătător, disociat de cel la un proces echitabil instituit în favoarea oricărui acuzat pe care Statul l-ar putea trage la răspundere, ceea ce i-a determinat pe unii autori să considere că în optica UE beneficiul dreptului operează nu doar în materie penală, cât și în sferă contravențională, disciplinară, administrativ-fiscală sau chiar civilă ori comercială.

În susținerea celor afirmate, se face trimitere expresă la hotărârea pronunțată de CJUE în cauza Eturas și alții (Hotărârea din 21 ianuarie 2016), [12] prin care s-a reiterat că prezumția de nevinovăție constituie un principiu general al dreptului Uniunii, prevăzut la articolul 48 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, pe care statele membre sunt obligate să îl respecte atunci când aplică dreptul concurenței al Uniunii (pct. 38) [11].

În sistemul național, de asemenea, pot fi identificate tendințe de a recunoaște o aplicabilitate mai largă principiului cercetat. Spre exemplu, prin Hotărârea nr. 21 din 20 octombrie 2011 Curtea Constituțională a reținut că [13]:

„ [...] în lumina jurisprudenţei Curţii Europene, prezumţia nevinovăţiei, instituită de articolul 6 § 2 din Convenţia Europeană, nu priveşte numai procesul penal în sens strict, ci are o aplicaţie mai largă, într-un dublu sens: pe de o parte, această garanţie este aplicabilă ori de câte ori fapta imputabilă unei persoane are o conotaţie penală, indiferent de calificarea atribuită de legislaţia internă a fiecărui stat [astfel, ea este aplicabilă, de exemplu, unei proceduri privitoare la frauda fiscală (Heintrich v. Franţa, §64) sau în materie de sancţiuni administrative (Lutz v. Austria, §57)].

O asemenea interpretare a aplicabilității prezumției nevinovăției, totuși trebuie să poarte un caracter restrictiv. Spre exemplu, Curtea Constituțională din RM, într-o decizie recentă (Decizia Nr. 35 din 19.04.2018) [14] ce are drept temelie o excepție de neconstituționalitate referitoare la art. 318³ alin. (2) din Codul de procedură civilă, care prevede că declarația independentă a victimei este suficientă pentru emiterea ordonanței de protecție de către instanța de judecată, în caz de pericol iminent de comitere a violenței fizice, a subliniat că, pentru a putea fi invocată prezumția de nevinovăție, este necesară existența unei acuzații în materie penală, în sensul articolului 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, sau o constatare potrivit căreia persoanele care fac parte din categoria „agresorilor” sunt acuzate, în situația pe care o reglementează Codul de procedură civilă, de „comiterea unei infracțiuni”. Curtea a mai observat că dispozițiile articolului 318³ alin. (2) din Codul de procedură civilă instituie o prezumție a adevărului afirmațiilor pretinsei victime, atunci când stabilește că declarația sa este suficientă pentru emiterea ordonanței de protecție, în caz de pericol iminent de comitere a violenței fizice. Curtea Constituțională a constatat că pretinsa victimă este obligată să indice în cererea privind aplicarea măsurilor de protecţie circumstanţele actului de violenţă, intensitatea, durata, consecinţele suportate şi alte circumstanţe care justifică aplicarea măsurilor de protecţie. Aceste condiții reprezintă o delimitare a prezumției menționate supra, pentru că instanțele de judecată iau o decizie sau alta în funcție de coerența afirmațiilor pretinsei victime.

Având în vedere cele menționate, Curtea a considerat că dispozițiile legale contestate nu prezintă vreo aparență de încălcare a articolului 21 din Constituție[14].

Cu specificări importante asupra garanției generale din Cartă vine Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor contravenționale și penale [15]. În viziunea emitentului directivei, prezumției de nevinovăție îi este corelativă obligația autorităților publice de a nu face declarații publice de natură a incrimina o persoană suspectată și acuzată de comiterea unei infracțiuni, ceea ce nu exclude dreptul acestora de a difuza informații publice privind procedurile contravenționale și penale, în cazurile în care este necesar din motive legate de Ancheta contravențională și penală sau în interes public, sau să aplice măsuri de constrângere fizică, atunci când circumstanțele o impun, ori din considerente de securitate sau de împiedicare de la sustragere, ori de a lua contact cu terțe persoane (art. 4 corob. cu art. 5).

La acest aspect, trebuie să subliniem că deși reglementarea constituţională şi cea procesual-penală a prezumţiei de nevinovăţie reprezintă o chestiune apreciabilă, totuşi, nu are caracter suficient. Construirea unei politici contravenționale și penale care să îi garanteze respectarea acestui principiu este adevăratul obiectiv al reglementărilor menționate, dar şi mult mai greu de realizat. Protecţia efectivă şi adecvată a unui drept nu se realizează numai prin reglementarea lui, ci şi prin instituirea unui sistem coerent de remedii şi sancţiuni incidente în cazul încălcării lui; or, din această perspectivă, pasivitatea organelor judiciare, iar pe alocuri şi a legislatorului naţional în acest domeniu este pe deplin criticabilă.

Curtea Europeană a menţionat frecvent în jurisprudenţa sa că prezumţia de nevinovăţie, garantată de articolul 6 § 2 al Convenţiei, este unul dintre elementele unui proces echitabil și aceasta ar fi încălcată dacă o declaraţie a unui funcţionar public cu privire la o persoană acuzată de o infracţiune ar reflecta opinia că ea este vinovată înainte ca acest lucru să fie legal stabilit cauza Popovici v. Moldova, (Hotărârea din 27 noiembrie 2007) [16]. În cadrul hotărârii pe acest dosar, reclamantul a pretins printre altele şi o încălcare a prezumţiei nevinovăţiei, din următoarele motive: în luna martie 2003, Secretarul Consiliului Suprem de Securitate al Republicii Moldova, dl Valeriu Gurbulea, a dat un interviu unui ziar de limbă rusă în care el a declarat: „Oamenii liderului celei mai mari organizaţii criminale - Micu - au întreprins cele mai energice încercări pentru a-l elibera pe acesta de sub arest şi doar implicarea personală a Preşedintelui a curmat aceste încercări”. La 7 octombrie 2003, Curtea de Apel Chişinău l-a achitat pe reclamant de toate capetele de

acuzare din cauza lipsei probelor, ceea ce i-a permis reclamantului să susţină că declaraţia dlui Gurbulea, precum că el era conducătorul unei organizaţii criminale, făcută înainte ca el să fie condamnat, a constituit o încălcare a dreptului său de a fi prezumat nevinovat.

Curtea soluționând cauza a subliniat importanţa alegerii cuvintelor de către funcţionarii publici în declaraţiile lor înainte ca o persoană să fie judecată şi găsită vinovată de comiterea unei infracţiuni. După examinarea atentă a declaraţiei originale a dlui Gurbulea şi a traducerii ei în limba engleză, Curtea a conchis că ambele sugerează, în mod clar, că dl Gurbulea îl considera pe reclamant ca fiind vinovat de faptul că el era conducătorul unei organizaţii criminale fapt care, mai întâi de toate, a încurajat publicul să-l considere pe acesta vinovat şi, în al doilea rând, a prejudecat aprecierea faptelor de către autoritatea judiciară competentă. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 6 § 2 al Convenţiei.

Referitor la acest aspect, ținem să susținem afirmația, că chiar dacă de la pronunțarea acestei hotărâri a trecut mai mult de un deceniu, totuși derapajele în domeniul dat mai au loc, îndeosebi în situația când organele de stat sau funcționarii publici implică în derularea procesului penal și reprezentanții mass-media [17].

În acest context, trebuie să distingem între două situaţii radical diferite în care mass-media poate avea repercusiuni asupra prezumţiei de nevinovăţie: una în care presa este folosită ca mijloc, de oricare dintre părţile cu poziţii contrare într-un proces contravenţional sau penal, în scopul de a influenţa opinia publică şi de a pune presiune pe judecătorul chemat a tranşa litigiul, sau chiar de către instanţă însăşi pentru a efectua comunicări referitoare la cauze în curs, şi alta în care presa, fără o asemenea activitate a participanţilor la proces, recurge la efectuarea unor veritabile procese paralele celui judiciar (*trial by the media*).

O campanie virulentă de presă poate conduce în anumite condiţii la o condamnare în faţa opiniei publice, anterior pronunţării unei soluţii legale, situaţie ce poate tulbura serios activităţile comerciale sau profesionale ale unei persoane sau chiar şi starea sa de sănătate. Procesul contravențional, or penal reflectat în mass-media poate afecta sever caracterul său echitabil, atunci când influenţează opinia publică şi implicit juraţii chemaţi să decidă asupra vinovăţiei inculpatului.

Mai mult decât atât, transmiterea unor imagini referitoare la momentul reținerii infractorului sau efectuarea percheziţiilor către presă constituie o încălcare a unui alt drept fundamental – dreptul la viață pivată. În Hotărârea CtEDO Popov vs Bulgaria, din 9 iunie 2016 [18], Curtea statuează că filmarea de către poliție a momentului arestării unei persoane și transmiterea către mass-media pentru a fi difuzată constituie o încălcare a vieții private, chiar dacă este vorba de un politician.

Deși vizează Bulgaria, aspectele reținute de CtEDO în această cauză sunt opozabile R.M., ca țară parte la Convenția de la Strasbourg. De asemenea, și hotărârea în cauza Popov v. Moldova obliga autoritățile moldovenești să ia toate măsurile astfel încât să le asigure persoanelor reținute și arestate dreptul la respectarea imaginii și a prezumției de nevinovăție. Nevoia este cu atât mai stringentă având în vedere practicile organelor de urmărire penală, cu care opinia publică s-a obișnuit în ultimii ani și pe care din nefericire oamenii le percep ca și cum aceasta ar fi starea de normalitate.

Despre abuzurile comise ne vorbește și adresarea Uniunii Avocaților din RM în decembrie 2016 către Procurorul General, Ministrul Justiției, Președintele Consiliului Superior al Magistraturii [19] prin care se realizează o atenționare a instituţiilor statului asupra multiplelor cazuri de încălcare a drepturilor şi intereselor legitime ale omului și/sau clienților, multe dintre care tind să capete un caracter sistemic, referindu-se și la încălcarea prezumției de nevinovăție, și anume:

- scurgerile intenţionate a informaţiilor din dosarele penale către presă cu scop de manipulare a opiniei publice şi de creare a imaginii negative a unei persoane;
- prezentarea publică a datelor, inclusiv a datelor cu caracter personal, ale persoanelor care sunt învinuite până a le fi stabilită vinovăția şi declararea acestora ca făptuitori ai infracţiunii.

La o analiză atentă a dosarelor instrumentate în ultimii ani, îndeosebi cele cu tentă politică se relevă faptul că autorităţile judiciare naţionale nu par a fi preocupate de găsirea justului echilibru între dreptul publicului de a fi informat şi drepturile fundamentale ale omului. Dimpotrivă, se constată că acestea şi-au asumat o libertate discreţionară de a vehicula orice informaţii în legătură cu presupusa săvârşire a unor fapte penale de către cetăţeni, atitudine cenzurată de instanţa europeană după cum am constatat.

Discuții

Problema controversată a raportului dintre dreptul la un proces echitabil şi libertatea de exprimare a mass-mediei cercetată prin raportare atât la legislaţia internă, cât şi la practica CtEDO ne determină să conchidem că, stabilirea cu claritate a limitelor în care îşi poate găsi libertatea de expresie câmpul de acţiune raportat la activitatea judiciară în cauzele contravenționale și penale este un imperativ imediat, iar stăvilirea organelor de urmărire penală de a-și atribui rolul de judecători prin sugerarea vinovăției persoanei suspectate în cadrul conferințelor de presă sau a interviurilor pentru reprezentanții mijloacelor de informare în masă necesită intervenția legiuitorului. În acest sens, în spiritul Directivei (UE) 2016/343 [15] a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 propunem modificarea art.375 din CC al RM art.8 din CPP al RM [3] prin adăugarea a două noi alineate cu următorul cuprins:

”(4) În cursul urmăririi contravenționale/penale sunt interzise comunicările publice, declaraţiile publice precum şi furnizarea de alte informaţii, direct sau indirect, provenind de la autorităţi publice sau orice alte persoane fizice sau juridice referitoare la faptele şi persoanele ce fac obiectul acestor proceduri. Încălcarea acestei obligaţii reprezintă infracţiune şi se pedepseşte, potrivit legii penale.

(5) În cursul procesului contravențional sau penal este interzisă prezentarea publică a persoanelor suspectate de săvârşirea unor infracţiuni purtând cătuşe sau alte mijloace de imobilizare sau afectate de alte modalităţi de natură a induce în percepţia publică că acestea ar fi vinovate de săvârşirea unor infracţiuni.”

Este important să menționăm că o eventuală modificare a legislației în acest sens nu ar trebui să conducă la instituirea unei interdicţii absolute a autorităţilor de a difuza informaţii în mod public în legătură cu fapte şi persoane care fac obiectul urmăririi penale, existând posibilitatea derogării de la standardele minime. De exemplu, potrivit art.4 alin.3 din Directiva (UE) 2016/343, există posibilitatea ca ”autorităţile să difuzeze informaţii în mod public privind procedurile penale atunci când acest lucru este strict necesar din motive legate de ancheta penală sau în interes public” cum ar fi în cazul în care materialele video sunt făcute publice şi publicului i se solicită să ajute la identificarea autorului presupus al infracţiunii, sau în interes public, precum în cazul în care, din motive de siguranţă, sunt furnizate informaţii locuitorilor dintr-o anumită zonă cu privire la o presupusă infracţiune împotriva mediului, sau atunci când organele de urmărire penală sau o altă autoritate competentă furnizează informaţii obiective cu privire la stadiul procedurilor contravenționale ori penale în scopul de a preveni tulburarea ordinii publice.

O menţiune importantă care necesită a fi făcută în legătură cu aplicarea principiului prezumţiei de nevinovăţie îl constituie faptul că respectarea acestui principiu este limitat în timp, comparativ cu alte principii. Astfel, prezumţia de nevinovăţie în timp este limitată de momentul devenirii definitive a hotărârii instanţei judecătoreşti prin care s-a stabilit vinovăţia persoanei respective. Orice afirmaţie privitoare la vinovăţia persoanei după ce hotărîrea instanţei judecătoreşti este definitivă nu constituie încălcare a prezumţiei de nevinovăţie din motiv că aceasta reflectă o hotărîre a organului competent de a stabili vinovăţia persoanei.

Printre garanțiile juridice un loc aparte îl ocupă garanțiile procedurale. Astfel, pentru asigurarea protecţiei efective a drepturilor omului, nu este suficient a consacra drepturile materiale şi a preciza pe cale constituţională condiţiile minime pentru realizarea unei justiţii echitabile, dar este necesar, de asemenea, a stabili unele garanţii procedurale de natură să consolideze funcţionalitatea acestor mecanisme. Prin respectivele garanții procedurale, dreptul la un proces echitabil urmează a fi asigurat, în consecință, efectiv și eficace.

Concluzii

Juridicizarea drepturilor omului nu poate fi distanțată de constituțiile și declarațiile care le consemnează, adică de ideea de justiție, legată indiscutabil de două valori fundamentale - demnitatea și egalitatea umană. Cu toate acestea, consacrarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale nu garantează și respectarea lor, fapt care determină crearea unor mecanisme de realizare a acestora, mecanisme care în doctrina juridică poartă denumirea de garanții. Aceste garanții reprezintă instrumente prin care se asigură persoanei posibilitatea de aşi exercita drepturile și a beneficia de libertățile sale.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, art. 21
2. Codul Contravenţional al RM din17.03.2017, art. 375

3. Codul Procedură Penală al RM din 14.04.2009 art. 8
4. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, din 1950, art. 6 § 2
5. Pactului Internaţional asupra Drepturilor Civile şi Politice din 1966, art. 14, pct. 2
6. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, din 1948, art. 11
7. Dicţionarului juridic penal, ediția II, 2005, p.198.
8. PAVLOVICI, N. *Prezumția de nevinovăție – scurt istoric. Definiție și terminologie*. Disponibil:https://www.juridice.ro/431769/prezumtia-de-nevinovatie-scurt-istoric-definitiesi-terminologie.html.
9. Hotărârea Curții Constituționale a RM pentru controlul constituţionalităţii Hotărârii Parlamentului nr. 172 din 15 octombrie 2015 privind încuviințarea ridicării imunității parlamentare a deputatului în Parlament Vladimir Filat (Sesizarea nr. 39a/2015): Nr. 27 din 17.11.2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 69-77.
10. Hotărârea Curții Constituționale a RM privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv): nr.3 din 23 februarie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2016, nr. 49-54.
11. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, adoptată la Consiliului European de la Nisa la 7 decembrie 2000. Disponibil: http://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT.
12. Hotărârea Curții de Justiție a UE în cauza „Eturas” UAB și alții împotriva Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba din 21 ianuarie 2016 . Disponibilă: http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-74/14&language=RO
13. Hotărârea Curții Constituționale a RM privind interpretarea articolului 46 alin. (3) din Constituţie (Sesizarea nr. 17b/2011): nr. 21 din 20 octombrie 2011 Disponibil:http://constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte%202011/h_21.pdf
14. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr. 40g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 3183 alin. (2) din Codul de procedură civilă (emiterea ordonanței de protecție în baza declarației victimei): nr. 35 din 19.04.2018 Disponibil:http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=375917
15. Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale. Publicată în: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L65/11 martie 2016.
16. Hotărârea CtEDO în cauza Popovici c. Moldovei din 27.11.2007, definitivă din 2.06.2008, cererea nr. 289/04 și 41194/04. Disponibilă: www.lhr.md/files/469.doc.
17. Bâcu Igor, *Garanțiile constituționale ale realizării dreptului la un proces echitabil*, teză de doctorat, p. 100.
18. Hotărârea CtEDO în cauza Popov c. Bulgaria din 9 iunie 2016, cererea nr. 39651/11. Disponibilă:https://www.luju.ro/static/files/2016/iunie/10/AFFAIRE_POPOVI_c._BULGARIE.pdf
19. Uniunea Avocaților din Republica Moldova [online]. Uniunea Avocaților bate alarma: încălcarea drepturilor capătă un caracter sistemic Disponibil: http://uam.md/index.php?pag=news&id=875&rid=1107&l=ro
20. Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale. Publicată în: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L65/11 martie 2016
21. Roșca Ion, Prezumția de nevinovăție – drept - garanție al fiecărui individ în fața justiției. „Administrarea Publică, ” nr. 3, 2015.
22. Bargan Eugeniu, Importanţa principiului prezumţiei de nevinovăţie. „Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova”
23. Bârsan C. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Bucureşti: „All Beck,” 2006, 817 p.
24. Boroi, A., Gorunescu M., Popescu M. Dicţionar de drept penal, Bucureşti: „All Beck,” 2004, 416 p.
25. Chiriţă R. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. Comentarii şi Explicaţii. Bucureşti: „C. H. Beck,” 2008, 976 p.

26. Chiriţă R. Dreptul la un proces echitabil. Bucureşti: „Universul Juridic,” 2008, 472 p.
27. Creangă I., Gurin C., Drepturile şi libertăţile fundamentale. Sistemul de garanţii. Chişinău: „Tish,” 2005, 400 p.
28. Mateuţ Gh. Prezumţia de nevinovăţie în lumina Convenţiei europene şi a reglementărilor procedurale interne.// Revista „Dreptul,” 2000, nr. 11, p. 59-67.
29. Neagu I. Tratat de procedură penală. Bucureşti: Global Lex, 2004, 487 p.
30. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chişinău: „Tipografia Centrală,” 2013, 1192 p.
31. Renucci J-F. Tratat de drept european al drepturilor omului. Bucureşti: „Hamangiu,” 2009,1128 p.
32. Sudre F. Drept european şi internaţional al drepturilor omului. Iaşi: „Polirom,” 2006, 568
33. Theodoru Gr. Tratat de drept procesual penal. Bucureşti: „Hamangiu,” 2008, 1080 p.
34. Tulbure A. Prezumţia de nevinovăţie. Sibiu: „Red,” 1996, 208 p.
35. Udroiu M., Predescu O. Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român. Bucureşti: „C. H. Beck,” 2008, 1050 p.
36. Volonciu N. Tratat de procedură penală. Bucureşti: „Paideia,” 1996, 510 p.
37. Volonciu, N. Conotaţii din perspectivă europeană la ultimele modificări ale Codului de procedură penală.// „Revista de drept penal”, 2004, nr. 1, p. 96-104.